
TALENT – ČO S NÍM?

LADISLAV ČAVOJSKÝ

Ústav divadelnej a filmovej vedy SAV (v emeritúre)

Motto:

Čím je človek rozumnejší, tým zaujímavejšie sú jeho hlúposti.

Anonym

Našinci, odchovaní na bryndzových haluškách isto-iste poznajú pesničku *Mal som sedem grajciarov, /nosil som ich za sárou./ Tri som prepil, štyri mám, /čo ti milá kúpiť mám?* Frajer kúpil frajerke zrkadlo – voľakde jej vypadlo. A kúpil jej gorále – nosila ich na bále. Samé tretky. Grajciar nemal hodnotu. Euro hodnotu má, ale keď je o ňom reč, nikomu nie je do spevu.

V antike bol vážený peniaz talent /grécky talanton, latinsky talentum/, znamenal váhu, peňažitú hodnotu, ale aj majetok. Poznáme áriu o talente. Figaro sa chvastá, aký je na všetko súci. Figaro sem, Figaro tam... Poviem vám podobenstvo. Boháč pred odchodom na cesty zveril sluhom hrivny talentov. Jednému päť, druhému tri, tretiemu jednu. Nakázal im, aby majetok zveľadili. Prví dvaja si mysleli, že pána po návrate potešia, keď mu odovzdajú platidlá bez strát. Nádoby s pokladom zakopali. Tretí však s talentom obchodoval. Mal na to talent. Majetok zveľadil. Pán ho odmenil. Podobenstvo bolo tak populárne, že sa dostalo do knihy kníh, a vo všetkých rečiach sa talent dodnes užíva vo význame „veľké nadanie“, „mimoriadne vlohy“, „schopnosti“.

Sú však aj dnes takí, ktorí stále talent len za veľký peniaz majú. V tomto duchu si aj naši Rómovia rímske platidlo považujú. Príklad. Tentoraz nie z Biblie, ani z bibliotéky, ale z televízie. Z relácie na stanici JOJ *Česko-Slovensko má talent*. Talent reláciu predáva. Tým niektorým, ktorí našu zábavnú televíziu nepozerajú, prípad objasním. V súťaži aj v šou sa objavila bohom nadaná speváčka. Cigánka bola bez domu, prišla z detského domova. Predpovedali jej, že zvíťazí. Bude mať veľa, veľa peňazí. Rómovia sa začali o ňu trhať. Osvojili si ju. Miesto nej starali sa o príjmy, menej o výdavky. Mnohopočetná nová rodina ju doprevádzala na vystúpenia. Šou rozšírila o svoje predstavenie. Keď speváčka stratila vedúce postavenie a vidina víťazstva i mnohociferné sumy sa stratila, zo sály urýchlene zmizla aj veľkodušná a veľkohubá nová rodina. Speváčke zostal len talent. Čo si sirota vypsieva, za to budú druhí výskať. Len čo jej zlato vyjde z hrdla, už ho obšmietajú cez vlastné hrdlá prelejú. Talent je niekomu na slávu, inému na úžitok.

Talent je nielen požehnanie, ale aj kliatba. Nielen dar boží, ale aj bremeno. Talent alebo máte, alebo nemáte. Rodíte sa s ním. Nevytlčú ho z vás ani palicou. Ovídius, ten čo poéziou možno aj vás naučil milovať, už ako malý neprestajne hovoril vo veršoch. Otcovi to išlo na nervy. Chytil palicu a začal básnika v krátkej tóge po zadočku mlátiť. Nebožiatko však nevedelo ináč vravieť. Bité sľubovalo otcovi, že už nikdy nebude

verše písať. Sľubovalo vo veršoch. ... *iam nunquam carminam dicam...* Keď povyrástol, o svojej neschopnosti hovoriť v próze napísal ... *quod temptabam scribere, versus erat...* Čokoľvek som sa pokúsil napísať, vždy to bol verš. Talent ani podobrom, ani pozlom, ni palicou, ni školovaním neumličíš.

Dávno, pradávno chceli vedmy deťom nadanie privolať. Do kolísky kládli rôzne remeselnícke inštrumenty, hoblík, pilku, kladivo. Vraj aby chlapec bol stolárom, kováčom. Ale aj knihu. To aby múdry bol. Divadelnú masku určite nikomu nepodstrčili. Lebo komediantov mali za takých, čo spiepku kradli.

Či talent máte, alebo nemáte, to sami cítite. A povedia vám to aj druhí. Chválu od rodičov počúvajte opatrne. Každý svoje dieťa chváli, mnohý vychvaľuje. Musíte podstúpiť talentové skúšky.

Komisie sú zväčša odborné, no nie neomylné.

Pred šedivých starcov sa postavil roľnícky krčmársky syn z padovskej nížiny. Chcel spoznávať výšiny hudby na milánskom konzervatóriu. Neprijali ho pre nedostatok talentu. Volal sa Giuseppe Verdi. Málokto to meno neskôr nepočul. A kto nepočul meno, počul niektorú z jeho nesmrteľných melódií a zapamätal si ju do smrti.

Na viedenskú akadémiu výtvarných umení sa hlásil sebavedomý adept maliarstva. Zbožňoval celý život Richarda Wagnera, maliarske vzory nemal. Neprijali ho. Volal sa Adolf Hitler.

Takto sa veci majú: Verdi si veril, presadil sa. Hitler umelecké vlohy nemal, dal sa na politiku. Nestal sa z neho artista, ale sadista.

Zopakujme si: nie všetky prijímacie komisie sú hlúpe, ako do jedného tvrdia neúspešní uchádzači o štúdium. Niektoré sú aj rozhladené. V prvom prípade talent nezačuli, v druhom mali dobré oči. No netušili, že maliar izieb premaľuje celé dejiny 20. storočia.

Talentovaní sa v živote uplatnia, čo by sa proti ním priam zhřkol celý svet. Nemyslím na tých, ktorých keď odniekiaľ vyhodia dvermi, vlezú tam oknom. To sú ľudia bez zábran a sebakritiky. Talentovaní sú skromní, ale vytrvalí. Dovoľte mi ilustrovať tieto suché úvahy domácimi príkladmi.

Budem klebetiť o umelcoch, ktorých poznáte. Ladislav Chudík. Mal krásnu farbu hlasu, priam ním hlaholil. Bol urastený. No hlas ovládal lepšie ako telo. Prvý raz ho obsadili do úlohy Posla. Posol zvestoval zvesť krásne. Bola veršovaná. Napísal ju básnik Schiller, tvorca *Ódy na radosť*. Adepta herectva však so zvesťou na javisko nepustili. Musel prehovoriť z orchestrálnej jamy. Trčala mu z nej iba hlava, diváci videli iba jeho oči a ústa. Nimi začiatovník prehovoril tak, že už nikdy nezamĺkol. Časom aj hercove končatiny sa dostali do centra jeho tvorby.

Druhý dlhoruký herec podobného osudu. Martin Huba. Ako tie božie mlyny aj on nimi „melie“ pomaly, ale isto. Veril si, aj keď otec mu neveril. Syn začal hrať na divadelnom východe, aby na západe povedľa slávneho, „zlatoústeho“ otca nebudaj nezapadol.

Talent treba mať aj na to, aby sme vedeli rozoznať kde, kedy a ako ho uplatňovať.

Talent je vraj iskra. Dokonca božia iskra. Koľko musíte trieť kameňom o kameň, aby ste vykresali plamienok. Preto treba mať po ruke horľavý materiál, aby sa plamienok rozhorel na oheň. Tu sa hodí pripomenúť známe porekadlo, či okridlenú vetu K. S. Stanislavského – Kto chce zapáľovať, musí sám horieť.

Najlepšie horí suché drevo. Na umelcov túto znalosť neaplikujte. Zo suchého v umení nič nebude.

Všetci začínajúci majú svoje vzory. Dobrí učitelia boli tí, ktorí dovolili, aby ich žiaci prekonal. No predovšetkým, aby boli iní než ich pedagógovia. Viac príčinnívi než učennívi však stoj čo stoj chcú vravieť, recitovať ako ich vzor. Robia divadlo cez kopírovací papier. Ako môže niekoho tešiť, keď o ňom hovoria alebo píšu: Veď to je druhý XY! Múdry Caesar chcel byť radšej na vidieku prvý, ako v Ríme druhý. Poznáte dákeho nášho herca s takýmto caesarovským mottom? Odjakživa z Národného herci dobrovoľne neodchádzali. Vynášali ich zadným vchodom. Podaktorých dlho po smrti.

Netúžim vidieť takého divadelníka, o ktorom sa hovorí: Ten akoby majstrovi z oka vypadol. Viac si cením toho, ktorý učiteľa zatieni, než je iba jeho tieňom. Richard Strauss má operu *Žena bez tieňa*. Čiže bez potomkov. Opera končí kantátou Nenarodených detí – ktoré čoskoro uzrú svetlo sveta. Viaceré herečky-učiteľky sa pred žiakmi rozplývajú Deti moje, deti! Neraz sú to herečky bez tieňa. Nezanedbať žiadnu stopu v umení je rovnako neosožné, ako mladých, neskúsených svojím menom prekryť, potlačiť, hlasom prekričať. Nechajte maličkých odísť do sveta na vlastných.

Vychovávať talenty potrebuje tiež veľký talent.

Nepochybujem, že som sa tu ocitol v rodine talentovaných pedagógov. Dedičov Komenského, niektorých z univerzity, ktorá sa honosí jeho menom. Učiteľa, presláveného zásadou, že škola má byť hrou. Škola má byť skôr škôlkou ako vysokou školou. Prednášajúci nás asi budú presviedčať, že keď sa ich výchovou gény talentu zviditeľnia, budeme mať pred sebou génia. Rektori, profesori, docenti a magistri budú hovoriť o formovaní tvorivej individuality herca, možno režiséra. O vedení dramatika od zručnosti ku kreativite tu tuším reč nebude.

Mám veľké pochybnosti o úspechu autorskej výchovy, či výchove dramatikov. Dramatici nám vždy rástli sami od seba. Nadivoko. Dramatici, aspoň naši klasici, sa utajovali. Chalupka, Palárik, Orságh, Urbánek, Karvaš a mnohí ďalší vydávali hry pod pseudonymami, neraz v cudzine. Máloktorý priznal vlastné meno a žiaden sa nechválil tým, kde sa vyškolil, kde sa naučil hry písať. Najzručnejší boli tí, čo mali bezprostredný kontakt s divadlom. Naši dramatici boli prevažne dôstojní páni. Niektorí populárne kázali a často si javisko plietli s kazateľnicou.

Keď náš výtečný kazateľ Jednoty bratskej Pavel Kyrmezer písal *Komédiu českú o Bohatci a Lazarovi*, spisovatelia na západ od nás dávali pred Bibliou prednosť svetským knižkám. Aj náturou to boli svetáci. Často sa okolo divadla len motali. Mám otázku. Mladý človek, ktorý vraj pred londýnskym divadlom varoval kone, bol ten istý, čo zakrátko písal báječné hry pod menom William Shakespeare? Kto ho školil? Od erdzania koní sa nemohol naučiť písať dramatickú poéziu. Naučil sa to, keď začal hrať. Hral málo, malé úlohy, no tým mal viac času na písanie. Mal dobré oči, dobre čítal, rozpisoval, odpisoval, písal. O jeho učiteľoch som sa nikde nedočítal, ale vie sa, čo Shakespeare čítal. Celkom určite Plutarchove životopisy slávnych Rimanov. A veľa iných knižiek, z ktorých geniálne využil množstvo dejových motívov. Sliediči nevypátrali cudzie predlohy tuším iba pre dve Shakespeareove hry. Napísal ich neúrekom. Shakespeare vedel svoj talent zalievať /vodou i vodkou/. Čo prevzal a prepísal, pôvodný autor by to nespoznal. On sa drámu písať neučil, no paradoxne ako v 19. storočí prišiel do módy, povolani učia podľa neho hry písať.

A teraz z ostrovného Anglicka domov, do súčasnosti. Keď otvorili v polovici 20. storočia v Bratislave VŠMU, začali v nej aj dramatikov vychovávať. Prvý a najúspešnejší bol Ján Solovič. Objav a trofej Rudolfa Mrliana. Solovič má určite diplom, že je

promovaný dramatik. Veľa písal, všetci, profesionáli aj ochotníci, doma aj v zahraničí ho hrali. No bol v niečom podstatnom iný, než autori bez odbornej školy a najmä ideologického školenia? Úspešne sa vtedy inscenovali hry Karvaša, Králik, Bukovčana, Záhradníka... Ani jeden z nich do divadelnej školy nechodil. Niektorým pomohla prax v divadle, rozhlase, no Králik nevyzliekol biely lekársky plášť, žil ďaleko od centra – a predsa sa dostal do centra povojnovej dramatiky.

Hry nikto a nikde nadaného človeka nenaučí písať. Pochopil to aj Walter Kerr. Záujemcom neponúkol príručku ako písať hry, ale výstrahu *Jak nepsat hru* /české vydanie, 1962/.

Gorkého školy života boli určite lepšie ako mnohé univerzity. Viacerí naši bohuzdnami, či skôr straneznami dramatici majú v šuplíku papier s pečiatkou, o svojom odbornom vzdelaní. Ale papier zožltol, pečiatka vybledla, iba svojský, dobovými pravidlami neviazaný talent zostáva vždy zelený.

Bola reč o tom, že talent je niekomu na slávu, inému na úžitok. Že je to nielen dar boží, ale aj bremeno. Je nepredajný, no mnohí s ním kupčia. Neumlčíš ho palicou, ani nevylepšíš školovaním. Môžeš ho však utopiť v alkohole, rozpustiť v drogách, prehajdákať s frajerkami.

Silný talent aj tieto pohromy prekoná.

Čítal som v propagačnom letáčiku, že kontroverzný osobný život Romana Polanského nikdy nepremohol jeho talent. Rovnaký osud mali mnohí maliari. Ich štetce ovládali štetky. Mnohým však dali fantastickú farebnosť.

Na mladé talenty vždy striehli starí poľovníci. Jeden z našich ostrieľaných divadelných i televíznych režisérov dobrušerčene radil mladým herečkám: Najprv na plátno, až potom na plachtu! Nikdy neprehodte poradie.

Zvláštnu príťažlivosť má herecký talent Dušana Cinkotu. Od vstupu na javisko je mu v päťach polícia. Zatvárajú ho a opäť púšťajú na slobodu. Herec obviňovaný z užívania či predaja drog medzi tým zahrá Hamleta (2003) či Agamemnóna (2012). Divákovi dáva morálne lekcie. Cituje Shakespeara či Aischyla. „Jak márnny, plytký, prázdny, úmorný/ je celý tento svet! Ó, fuj, fuj, fuj!“ – rozčuľoval sa herec v kostýme dánskeho princa na pavlačí zvolenského zámku. Získal si obecenstvo aj ďalšou úvahou. „Doba sa vymkla z kĺbov. Je to trest,/ že k náprave ju práve ja mám viesť!“ Kto vedel o vine herca a očakával jeho trest, zažíval priam absurdné pocity. Hľadisko opäť zatlieskalo básnikovi aj hercovi. Vtedy obaja jedno boli. Herec vystupoval v požičanom kabáte s kvalitnou morálnou podšívku. Keď hamletovský kostým artista odložil, zase zhrešil. Talent mu vyprosil dočasné rozhrešenie.

Talentovaná rozprávačka príbehov, slávna Šeherezáda, si slovným umením donekonečna oddialila ortiel smrti. Talent vie robiť zázraky. Talent nepoškrvnený, aj poškrvnený. Nerodí sa s dedičným hriechom.

Sú adepti tohto kúzla aj medzi nami? Iste sú. Keď ich učitelia budú napomínať a kritika biť, nech ako mladý Ovidius sľubujú, že sa polepšia. No nech počúvajú aj svoj vnútorný hlas. Požehnaní, ktorí aj po vychodení školy idú životom nevychodenými cestičkami.

Tento referát autor predniesol na IX. banskobystrickej medzinárodnej teatrologickej konferencii Formovanie tvorivej individuality (od zručností ku kreativite) 30. novembra a 1. decembra 2012 na Fakulte dramatických umení Akadémie umení v Banskej Bystrici.